

Posudek

Jitka Mocová: *Vývoj politického okresu Most v roce 1938 se zaměřením na národnostní poměry.* Rigorózní práce, strojopis. UK v Praze FF, ÚČD, Praha 2009, 150 s., 39 s. příloh

Práce Jitky Mocové navazuje na její diplomovou práci „Politický okres Most v roce 1938“ z roku 2008. Podává přehled politického, hospodářského a sociálního vývoje v okrese Most od druhé poloviny 19. století až do roku 1938. Autorka si všímá rozvoje těžby uhlí a s ní spojenými sociálními změnami regionu. Pozornost zároveň věnuje národnostním poměrům v okrese, tedy především česko-německým vztahům.

Rigorózní práce je rozdělena na úvod, tři části v časovém sledu, a závěr. V úvodu autorka hodnotí dosavadní literaturu a prameny. Jako pramenná základna byly využity především fondy Národního archívu v Praze, Správního archívu Ministerstva financí ČR v Praze, Státního oblastního archívu v Litoměřicích a Státního okresního archívu v Mostu, místní obecní kroniky a dobový místní tisk. První část práce se týká období Rakouska-Uherska od 70. let 19. století až do konce první světové války, tj. do rozpadu monarchie. Zde autorka na základě statistických dat ukazuje, jak se do mosteckého okresu v důsledku rozvoje hornictví stěhovalo české obyvatelstvo a oblast se začala částečně počesťovat.

Druhá část se týká období první republiky od roku 1918 do roku 1937. Autorka se nejprve vyrovnává s reakcí českého a německého obyvatelstva na vznik Československa a následně na vznik a zánik provincie Deutschböhmen. Dále věnuje pozornost změnám v sociální a hospodářské oblasti ve 20. letech, období hospodářské krize na počátku třicátých let a vzestupu henleinovského hnutí po roce 1935. Za přínosné zde považuji zejména podrobné a objektivní zpracování známé mostecké stávkou v roce 1932, jejíž průběh a význam byl starší marxistickou historiografií deformován. Autorka jasně ukazuje, že komunisté nebyli hlavní silou stávkou a že se kladením nereálných a nesplnitelných požadavků pouze snažili získat politický kapitál. Připomíná také dříve úmyslně opomíjený fakt, že na stávce se vedle československé i sudetoněmecké sociální demokracie zúčastnila také DNSAP, tedy sudetoněmečtí nacisté.

Autorka si podrobně všímá výsledků parlamentních voleb v roce 1935, kdy mezi německým obyvatelstvem jasně zvítězila Sudetoněmecká strana (SdP), která získala převahu i v oblastech, kde do té doby jasně dominovala německá sociální demokracie (DSAP) a celkově získala asi 70% hlasů německých voličů. Na druhé straně mezi českými stranami posílili své pozice národní socialisté, což svědčí o tom, že nejen německé, ale i české obyvatelstvo se nacionálně vyhraňovalo. Téměř stejné výsledky přinesly i volby do okresních a zemských zastupitelstev. V závěru druhé části popisuje další vzestup SdP v letech 1935-1937.

Třetí část se týká událostí roku 1938. Autorka chronologicky popisuje reakci českého i německého obyvatelstva na jednotlivé události, jako byl anšlus Rakouska, částečná mobilizace atd. Obecní volby ukázaly jasnou převahu SdP, zatímco DSAP se propadla ještě více, než v roce 1935. Na druhé straně na české straně došlo k dalšímu posílení postavení národních socialistů. V důsledku obecních voleb se do rukou SdP dostaly fakticky všechny obecní zastupitelstva s německou většinou včetně města Mostu. Pouze v obcích s českou většinou se podařilo zamezit tomu, aby se stal starostou exponent SdP. Přesto byl v okrese Most procentuelní počet hlasů odevzdaných pro SdP ve všech třech soudních okresech nižší, než 90%, a tedy i nižší, než celosudetský průměr. DSAP si určité omezené pozice v obecních radách udržela.

Další text se týká událostí léta 1938, především Runcimanovy mise. Je škoda, že pro nedostatek dokladů není možné přesně zmapovat reakci českého obyvatelstva v Mostě a okolí na události z konce září 1938.

Zajímavý je popis událostí po Mnichovu, tj. po připojení Mostecká k Německu. Most byl obsazen Wehrmachtem 9. října 1938. DSAP se sama rozpustila, což však neuchránilo řadu jejích členů od persekuce. Postiženo při „vyřizování účtů“ bylo i české obyvatelstvo a židé. Řada Čechů z pohraničí utekla do vnitrozemí. V okrese Most bylo podle sčítání lidu z roku 1930 celkem deset obcí s českou většinou a poměrně silná česká menšina zde zůstala i po Mnichovu. V celé oblasti zůstala jen jedna česká škola, která zanikla v roce 1942. Německá místa se snažila přimět Čechy, aby se zúčastnili doplňovacích voleb do říšského sněmu 4. prosince 1938, které měly současně podobu jakéhosi plebiscitu, protože volič měl vyhlásit, prohlásit zda uznává Adolfa Hitlera za vůdce a osvoboditele Sudet a odevzdává svůj hlas NSDAP.

Zajímavá je informace, že k agitaci byli získáni také Češi. Pro české voliče byly připraveny zvláštní (zelené) hlasovací lístky s poněkud odlišným textem – český volič odpovídal na otázku, zda se chce stát loajálním občanem nového státu a plnit své povinnosti a zda odevzdává svůj hlas pro Vůdce a říšského kancléře (s. 125). V celém okrese Most bylo odevzdáno jen 139 záporných a 69 neplatných lístků a 709 osob se k volbám nedostavilo, což znamená, že naprostá většina českých voličů hlasovala „ano“.

Třetí část je doplněna o podkapitoly o českém a německém školství, činnosti Stráže obrany státu (SOS), především bojů se Sudetoněmeckým Freikorpem. V závěru jsou shrnuty dílčí poznatky z jednotlivých částí. Autorka konstatuje, že celkem poklidné soužití Čechů a Němců bylo po roce 1933 narušeno a v důsledku Mnichova a druhé světové války se vztahy nakonec natolik vyostřily, že se po válce stalo další soužití nemožným (s. 142). S tímto závěrem lze jistě plně souhlasit.

Pramenná základna práce je dostatečná, znalost odborné literatury je na vysoké úrovni.

K práci mám tyto drobné připomínky:

Název práce neodpovídá obsahu pokud jde o časový rozsah. Rok 1938 je ve skutečnosti námětem jen třetí části (s. 78-139). Nelogicky v této souvislosti působí také autorčino tvrzení v Závěru na s. 141, že „svou práci omezila pouze na rok 1938“.

Na s. 50 – placená dovolená pro horníky v trvání 12 dní se týkala jen těch, kteří odpracovali 15 let, jinak se pohybovala od 5 do 10 dní podle odpracovaných let (viz zák. č. 262/1921 Sb.)

Na s. 66 – důvody, proč volební kraje vysílaly do parlamentu různý počet poslanců a senátorů, nebyl ani tak v jejich rozdílné velikosti, ale v úmyslné volební geometrii, která nahrávala vládním stranám a znevýhodňovala především strany národnostních menšin. V jednotlivých volebních krajích tak na zvolení jednoho poslance připadal různý počet voličů. Ve volebních krajích s převahou menšinového obyvatelstva a na Slovensku bylo třeba ke zvolení poslance více hlasů. Tato disproporce se jasně ukázala právě při volbách v roce 1935, kdy na počet odevzdaných hlasů sice jasně zvítězila SdP, ale agrárníci přesto získali o jeden mandát více.

na s. 69 je věta: „Krátko po volbách se uskutečnil již delší dobu plánovaný záměr – postátnění městské policie (četnictva).“ Postátněna byla ve skutečnosti městská policie, což byl všeobecný trend v celém pohraničí. Městská policie totiž podléhala městským (obecním) radám a v mnoha případech byla z tohoto důvodu považována v obcích s německou většinou za nespolehlivou. Četnictvo bylo od svého založení vojensky organizovaným sborem, a tudíž bylo vždy státní. V Mostě zůstalo četnické velitelství, jak je zřejmé z textu na s. 74 a s. 81.

Na s. 71 – místo „expandované místo“ má být zřejmě „exponované místo.“

Na s. 75 – prof. Němec byl skutečně nepolitickou osobností, není proto podle mého názoru dávat slovo „nepolitický“ do uvozovek.

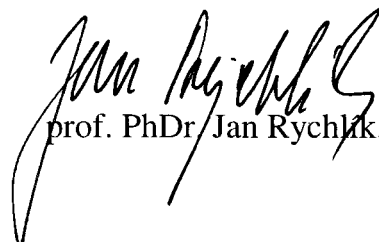
Na s. 113 – Otázka opce. Výklad není zcela přesný. Opční dohoda neříkala, že optanti mohou přesídlit země, pro kterou optovali, protože to se rozumělo samo sebou, ale že jim může být úřady země pobytu nařízeno, aby se přestěhovali do země, pro kterou optovali, což je podstatný rozdíl. V praxi to totiž znamenalo, že Čech, který optoval pro československou státní příslušnost, mohl být ze Sudet vyhoštěn. Vznik Protektorátu Čechy a Morava učinil opci bezpředmětnou jen v tom smyslu, že nadále už nikdo nemohl opční žádosti podávat a osobám, o jejichž opční žádosti nebylo doposud československými úřady rozhodnuto, byly anulovány a žadatelé se stali proti své vůli říšskými státními příslušníky. Naproti tomu osoby, kterým byla opce vyřízena do 15. března 1939, se říšskými státními příslušníky nestaly: tito Češi byli příslušníky Protektorátu Čechy a Morava a v Sudetech žili v postavení cizinců (bez ohledu na to, že protektorát Čechy a Morava byl součástí Německé říše). Obecně vzato se většina Čechů v pohraničí stala říšskými státními příslušníky, protože buď vůbec neoptovali, anebo jim opce nebyla do 15. března 1939 vyřízena. Autorka tvrdí, že většina Čechů na Mostecku optovala na československém konzulátu pro česko-slovenskou státní příslušnost (v textu omylem uvedeno: pro česko-slovenskou národnost), přičemž se odvolává na kroniku obce Souš. Toto tvrzení by bylo třeba ověřit v úředních dokumentech. Osobně mám o něm značné pochybnosti. Opírám se přitom i o své rozhovory s Jaroslavem Cmíralem, zesnulým hercem městských divadel, který pocházel právě ze Souše u Mostu. Ten mně řekl, že většina Čechů na Mostecku, tak jako jinde v pohraničí, se stala říšskými občany.

Na s. 120 – místo „aby bylo internováno“ má být zřejmě „aby bylo intervenováno“.

Uvedené připomínky nejsou zásadního charakteru a nesnižují význam práce, kterou považuji za přínosnou pro studium regionálních dějin.

Závěr: práce splňuje požadavky kladené na rigorózní práci a proto ji **doporučuji** k přijetí k obhajobě.

V Praze, 14. září 2009

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.